

Михаела ИЛИЕВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

1944 – 1948 Г. – ПЕРИОДЪТ, В КОЙТО БЪЛГАРСКАТА
ЛИТЕРАТУРА ЗАГОВОРИ НА ДРУГ ЕЗИК
(ФРАГМЕНТИ ОТ МЕДИЙНИЯ И ПУБЛИЧНИЯ ДИСКУРС)

Mihaela ILIEVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

1944 – 1948 – THE PERIOD IN WHICH BULGARIAN LITERATURE
BEGAN TO SPEAK ANOTHER LANGUAGE
(FRAGMENTS OF MEDIA AND PUBLIC DISCOURSE)

Докладът проследява буферния период 1944 – 1948 г., в който се води войната за свободата и независимостта на българската литература. На единия фронт са прогресивните писатели от вестниците „Литературен фронт“, „Отечествен фронт“ и „Работническо дело“, а на другия – авторите от опозиционните „Знаме“, „Свободен народ“ и „Народно земеделско знаме“. Представителите на двата фронта говорят на различни езици, а постепенно опозиционните гласове са заглушени. Въвежда се официалният за периода 1944 – 1989 г. език – езикът на социалистическия реализъм.

The report traces the period 1944 – 1948, during which the war for the freedom and independence of Bulgarian literature was fought. On the one side are the progressive writers from the “Literature Front”, “Otechestven Front” and “Rabotnichesko Delo” newspapers, and on the other - the authors from the opposition “Zname”, “Svobodен Narod” and “Narodno Zemedelsko Zname”. The representatives of the two fronts speak different languages, and gradually the opposition voices are silenced. The official language for the period 1944 – 1989 – the language of socialist realism, was introduced.

Ключови думи: Българска литература, езикът на социалистическия реализъм, опозиционни автори

Keywords: Bulgarian literature, the language of socialist realism, oppositional authors

С установяването на еднопартийна власт в България през 1947 г. се въвежда и пропагандният инструмент на тази власт, който има за цел да моделира всяко художествено произведение според идеологическите нужди – социалистическия реализъм. Макар да се официализира чак през следващата 1948 г.,

методът проявява своите белези още след Девети септември, в „буферния“ период на отечественофронтовската литература – между септември 1944 и декември 1948 г.¹

В този период се води *войната за свободата и независимостта на българската литература*. На единия фронт стоят писателите, ползващи за основна трибуна новосъздадения през септември 1944 г. „Литературен фронт“, както и вестниците „Работническо дело“ и „Отечествен фронт“, а на другия – авторите от опозиционните вестници „Знаме“, „Свободен народ“ и „Народно земеделско знаме“. Опозиционните автори защитават чистата съвест, истинската мисия и свободата на писателя и литературата, докато казионните все повече обвързват марксистко-ленинската теория с функциите на изкуството.

Представителите на двата фронта говорят на различни езици, а постепенно опозиционните гласове са заглушени. Въвежда се *езикът на социалистическия реализъм*, който става официален за периода 1944 – 1989 г. През 70-те и 80-те като контрапункт на соцреалистическия език възниква *езоповският*, редуват се разхлабвания и затягания на самия метод, но през целия период без неизменните принципи на единствения правилен метод – *партийността, народността, героичността, историческия оптимизъм и социалистическия хуманизъм*, книгите на писателите в НРБ няма как да достигнат до своите читатели.

Още в първия си брой „Литературен фронт“ задава идеологическата тоналност на вестника и линията на литературата, която той ще утвърждава. Предстои важната задача за спасяването на българската култура и литература чрез подчиняването им на съветската идеология. А точно както принадлежността към руското царство се е определяла чрез изповядването на истинската, на православната вяра, отбелязва руският философ Николай Бердяев, точно така и „принадлежността към съветска Русия, към руското комунистическо царство ще се определя чрез изповядването на ортодоксално-комунистическата идея“ – трансформацията на руския месианизъм (Бердяев 1994: 9). За социализма като религия пишат и руският философ Михаил Риклин и френският философ Реймон Арон, който твърди, че „социализмът е религия тъкмо защото е антирелигия“ (цит. по: Костадинова 2017: 85).

Като проводник на тази религия, словото е първото, което подлежи на промяна. С него трябва да се възхвалява Вождът – този „на народите“ и българският, но и ударно, бойко да се рисува картината на новото време и главният герой в нея – трудещият се човек². Предвид мащабната идея за *строежа* на

¹ „След деветосептемврийския преврат писателската общност не е потопена веднага в соцреализма, а преминава през „буферния“ период на отечественофронтовската литература между септември 1944 и декември 1948 г.“ (Дойнов 2011: 12).

² Още по време на Първия Всесъюзен конгрес на съветските писатели през 1934 г. Горки, Радек и Жданов постигат единодушие, че масовият труд е основен организатор на културата и източник на всички идеи и поради това главен герой на новата

социализма обаче трудещият се човек се открива основно в заводите и предприятията, където трудът е *масов*. Именно *трудовият герой*³ е най-обикнатият от социалистическата идеология – той е този, който ще построи идеалното общество.

Работникът става не само главният герой в новата литература, работници стават всички, включително и децата. Като член на детските комунистически организации мястото на детето в колектива е „също толкова отговорно, колкото и на възрастния – да влезе в облика на „строител на комунизма“ (Костадинова 2017: 59), а от страниците на „Септемврийче“ например се призовава: „Всеки младеж – бригадир, всеки бригадир – ударник!“ (Марковски 1945) Произведенията стават своеобразни *учебници*⁴. Именно „образът на героя-ударник и бригадирец“ в художествените творби „може да възпита и създаде хиляди нови живи герои на труда“ (Тодоров 1947). Социалистическото изкуство помага „по-добре да твори и върши своето дело работникът, по-добре да учи студентът, по-добре и по-съзнателно да служи днес човекът на своята Родина“ (Зарев 1945).

Дори времето по един своеобразен начин започва да се *измерва* и *променя* чрез работата. Както отбелязва Елиас Канети, редът е характерен за всички по-големи политически формации, а периодизацията на времето е „най-изтънченият признак на всяко господство“ (Канети 1996: 388). Представите за величие на комунистическата власт очевидно са грандиозни. Времето не просто се периодизира наново, властта се *бори* с него и иска да го *овладее*. „Това, което другите са постигнали за сто години, ние ще трябва да го наваксаме, да го получим, да го имаме за едно-две десетилетия“, заявява Георги Димитров в речта си пред ударници от 27 януари 1947 г. (Реч 1947). За това свидетелстват

литература трябва да бъде самият труд и формирацията се в трудовия процес човек. Вж. Можейко 2009: 32.

³ В пантеона на соцреализма влизат и герои революционери, герои партизани, герои борци във войните, деца герои, герои разузнавачи, герои граничари и т.н. – вж. Дойнов 2011: 40.

⁴ Показателни са и по-късните призови именно работниците да критикуват произведенията на писателите и да оценяват тяхната житейска правдивост, защото по думите на председателя на СБП Христо Радевски „извън живота и труда на работническата класа не може да съществува изкуство“. Именно затова работниците се явяват и най-добрите критици: „Трябва да ни помогнете не като не четете нашите книги, нашите произведения, защото са слабо написани, а напротив, като ги четете, като ги критикувате, като посочвате техните недостатъци“ (Радевски 1952). Тези призови преминават в редовна рубрика по страниците на „Литературен фронт“, в която читатели коментират и посочват слабостите в произведенията на „инженерите на човешките души“. В периода 1951 – 1954 г. „Литературен фронт“ отпечатва множество писма, в които читателите благодарят на авторите на производствени романи, „чиито книги „въпреки своите недостатъци“ им помагат в усвояването на производствената практика“ (Ангелова 2014: 119).

и лозунгите за петгодишните народно-стопански планове – „Петилетката в съкратени срокове!“ и „Петилетката – за три години!“ *Истинският писател* пък според Христо Радевски може да види „богатата картина на нашия утрешен живот“ именно „зад текста на проекторезолюцията по държавния стопански петгодишен план“ (Радевски 1948).

Към новия писател „от всички страни идва народът, масата и казва: пиши за мен, изобрази моите борби, страдания и победи“ (Стоянов 1946). Не само отделната личност, но и демиургичната фигура на твореца се смалвява и изчезва. Писателите също са работници – „инженери на човешките души“. Самият Писателски съюз захвърля „фалшивата си академична мантия“ и облича „работната дреха на истинска професионална организация“, в него идват нови хора, „може би с недостатъчно заслепяващ талант“, но пък с „ентузиазъм на скромни литературни работници“, започва се „сериозна и упорита градивна работа“ (Минков 1945).

В „Първомайски поздрав“ редакцията на „Литературен фронт“ пояснява важната трансформация: „Да се заличат границите между физическия и умствен труд – това е задачата на писателите, на всички работници в областта на изкуството и науката“ (Редакционна 1945). Авторският труд е приравнен към всеки друг вид труд – творческият процес е заменен с *производствен* (формовка⁵). Самата *култура* все повече започва да се разпада до *култ*. И най-ясният белег, симптом на този процес се открива именно в езика, за който може да се каже същото, което Ортега-и-Гасет отбелязва за опростяването на латинския език в Римската империя – това е „един говор с много лесен механизъм [...], една объркана и перифразна граматика, граматика на опипване и заобикалки като при децата“, „детски“, „пелтечещ език“, на който са чужди изтънчената острота на разсъждението и лиричните словесни игри; език без светлина и топлина, без яснота и душевна топлина, *тъжен* език, „който напредва пипнешком“ (Ортега-и-Гасет 1993: 25). През 1945 г. правописната реформа на българския език цели именно неговото опростяване (по съветски образец): „Правописът трябва да бъде нагоден към изискванията на времето и на масите, да бъде опростен [...] За пример може да ни послужи правописната реформа на руския език...“ (За правописа 1944) В беседата с писатели комунисти от 30 септември 1946 г. Георги Димитров инструктира българските писатели за предстоящите избори, като уточнява: „Трябва да се състави например един „обвинителен акт“ против нашата реакция и нейната агентура – опозицията. [...] Той да се напише на прост, достъпен за народа език, да бъде пригоден за последния селянин, за полуграмотния“ (Димитров 1946). „Отживелиците в нашия правопис трябва да бъдат изхвърлени“, се апелира в статията „За правописа“ (За правописа 1944). *Старогovorът* се заменя с *новоговор* (по Оруел).

Самият принцип на народността, както отбелязва Пламен Дойнов, има „две остриета“. Народността се изразява не само в устойчивото присъствие

⁵ Терминът формовка е на Евгений Добренко – вж. Добренко 1999.

на „т.нар. синтетични образи – партизански отряди, работнически колективи, общността на комунистите, целият народ“, но и поставя изискванията за *ясно-та и достъпност на литературните текстове* (Дойнов 2011: 40).

Многобройните сложни абривиатури (Росстрой, Хоремаг, Коминформ-бюро, Коминтерн, Агитпроп и т.н.) допринасят за огрубяването на езика. Не само заглавията на вестниците, но и литературата⁶ изобилства от заводи, строежи, станции, бригади, бетон, желязо, стомана – езикът се *втвърдява*, губи своята пластичност и изразителност.

Езикът става не само работнически, но дори *аграрен*: говори се за „драматичната леа в градината на нашата литература“ (Гуляшки 1945), за българска „литературна нива“ (Димитров 1945).

Парадоксални са и всички словесни комбинации с любимата на социализма дума „фронт“ – *литературен фронт, културен фронт, трудов фронт*, но може би най-парадоксално е оксиморонното: „фронт на мира“. Тази злоупотреба със словото го превръща в едно *приказване* с милитаризиран привкус.

Що се отнася до *знака*, Никола Георгиев красноречиво описва несъвместимите елементи от герба на Народна република България, определяйки го като *абсурден сбироток*, в който лъвът, стъпил върху зъбчатото колело, по-скоро прилича на циркаджийско животно, което „тича в кръг, за да стои на едно място“, и изобщо лъвът като *емблематичен символ* и зъбчатото колело като *графичен знак* са толкова стилистично отдалечени колкото „рицарския меч и гаечния ключ“ (Георгиев 1991: 59).

Изцяло по съветски модел в България се пренася и коригирането на текстовете преди тяхното влизане в почетните редици на соцреалистическия канон. Както Ф. Гладков е преправял романа си „Цимент“ седем или осем пъти, а А. Фадеев е принуждаван да внесе сериозни корекции в „Млада гвардия“ (вж. Можейко 2009: 57), така и Димитър Димов е принуден да преправи своя „Тютюн“, с който спечелва Димитровска награда, но губи творческата си енергия завинаги.

Още след Първата конференция на българските писатели от 1945 г. Никола Фурнаджиев се обявява против догматизма, като пише, че „общата демократична база в никой случай не носи и не бива да носи унифициране на литературата ни“, че „канонизирането на имена и школи вкостенява литературата и я лишава от простора на свободно развитие“ (Фурнаджиев 1945). За много кратко време обаче всяка надежда за *демократична литература* се изпарява. Културната сфера и литературата все повече започват да служат на новата власт, заговарят езика на властта.

---

⁶ До 1956 г. заглавията на литературните произведения са свързани със заводи и строежи, човекът не е личност, а работник от колектива – „Интербригадисти“ (1948), „Белият дом на рудничаря“ (1950), „Миньори“ (1950), „Девоичките от завода“ (1951), „МТ станция“ (1950), „Завод 17“ (1953), „Семейството на тъкачите“ (I част – 1956 г., II част – 1960 г.). Дори имената на героите препращат към асоциации с труда – Станка и Тъкачев от „Обикновени хора“ (1952).

До февруари 1946 г. официозната преса не отговаря пряко на опозиционните статии. Едва с решението на Политбюро на ЦК на БРП (К) от 16 януари, според което „трябва да се мобилизира цялата ОФ преса против клеветите на опозицията и разобличаване на техните намерения и цели“, комунистическите автори се активизират в открояваща се полемична офанзива (Дойнов 2021: 269), като това се случва най-вече в рубриката „Под обстрел“ на „Литературен фронт“, но отговори на опозицията се печатат и във вестниците „Отечествен фронт“ и „Работническо дело“. Авторите на статиите не просто говорят на друг език, но и заговарят с чужди гласове, като постоянно се позовават на марксистки и съветски примери и източници: „Няма и не съществува в световната литература класик, който да не е служил на смели политически идеи и да не ги е завещал чрез изкуството на човечеството. Това подчертава и Фридрих Енгелс, когато говори за политическата тенденция и литературата“ (Каракостов 1946). Николай Райнов пък пише: „Максим Горки не членуваше в болшевишката партия, но туй не му попречи да си остане по убеждение и дейност болшевик цял живот. [...] Ленин пише: „Нашето учение не е догма, а ръководство за действие: така говореха Маркс и Енгелс“ (Райнов 1946). Кр. Кюлявков даже категоризира опозиционните автори, като цитира Горки: „Има една категория от интелегенти с либерална закваска, еснафи по душа и лицемери в убежденията си, които Горки нарече дърдорковци [...] Такива дърдорковци има и у нас“ (Кюлявков 1946).

Идеологическият език прониква и в текстовете, предназначени за деца. Държавният закон за детската литература от 1920 г. категорично забранява каквато и да е било партийна тенденциозност⁷, докато постановлението от 1953 г. изисква точно обратното⁸. Още през 1946 г. обаче идеологията започва да се разпространява и сред децата. В статия, публикувана в „Свободен народ“, Христо К. Пунев дава пример със сметанка за второ отделение, в която „задачите са изпълнени с въпросите: един партизанин имал 80 патрона, изстрелял с шмайзера си 17 – колко са му останали; или една партизанка имала 51 патрона, изстреляла 18 – колко ѝ остават?“ (Пунев 1946)

Тази практика не се проявява само в детската литература. За да илюстрира нелепото съчетание на идеологията с културата Петър Горянски например цитира лозунга на Министерството на информацията и изкуствата от 1945 г.: „Дейците от Априлското въстание ни завещаха вечна дружба с великия ни освободител СССР и Титова Югославия“ (Горянски 1945). Както отбелязва Ана Костадинова, успоредяването на героичните жестове от 1877 – 1878 г. и тези от

⁷ „Забранява се издаването на книги и периодически списания за деца с явна и груба партийна тенденция, чрез която би се будило деление, омраза, съсловна ненавист и деление между децата“ (Цит. по: Хранова 2008: 353).

⁸ „...да бъдат създадени повече книги за деца, възвеличаващи героичното минало и борбите на трудещите се под ръководството на Партията за освобождаване от капиталистическото робство“ (цит. по: Хранова 2008: 353).

1944 г. „служи на узаконяването на системно използвания наратив за „второто освобождение“ на България, като и в двете исторически събития героичната схема е една и съща – руските/съветски воители с помощта на българските опълченци/партизани довеждат страната до благоденствие“ (Костадинова 2017: 102). С *второто освобождение* се възобновява и употребата на ироничното⁹ обръщение към *освободените – братушки*. Приемано от българите по-скоро като мило, ласкаво обръщение (братчета), с тази си конотация то се използва и за назоваване на руснаците. Социалистическата реторика набляга на *славянското братство*, в което всички са равни, но предвид повелителното отношение на СССР се оказва, че един брат е най-равен от другите – големият съветски брат.

Литературата започва да се движи в една линия с властта. В края на април 1946 г. се приемат Закон за допълнение на закона за печата и изменения в Наредбата-закон за защита на народната власт, които усилват цензурата върху словото и печата. В края на 1947 г. влиза в сила Димитровската конституция, частните печатници и издателства са одържавени, опозиционните издания – забранени. На 28 март 1948 е подписан договор със Съветския съюз, а по време на Петия конгрес на БКП през декември 1948 г. се приема резолюцията „По марксистко-ленинската просвета и борбата за идеологическия фронт“, с която всякакво творческо съревнование и литературен плурализъм са окончателно прекратени и социалистическият реализъм налага своя монопол¹⁰. Марксистко-ленинската естетика, която през 30-те години е просто една от *възможностите*, става *нормативна*.

***

Опозиционните гласове са напълно заглушени в края на 1947 г. заедно с надеждите им, някои от които пророчески, че „фейлетоните и агитките ще умрат като едnodневки“, „ще остане само истинското писателско творчество“ (Иванов 1945), че този период „няма да бъде цяла „ера“, както се казва на надутия отечественофронтowski език“ (Балабанов 1945), че делата на тия, които изпълняват поръчки, чужди на собствения им духовен строеж, са „едnodневки и са предварително осъдени на смърт“ (Томалевски 1946), че „прахът на вековете ще посипе със забрава тези паметници на делничността, създали се в името на една безскрупулна преходна партийна борба“ (Вълчев 1946), и че книгите на писателите от Работническата партия „никога не ще влязат в историята

---

⁹ Вж.: „БРАТУШКИ, братушек, ед. братушка, братушки, муж. (разг. устар.), ирон. вместо выражения братья-славяне (о южных славянах в эпоху Русско-турецкой войны 1877 – 78 гг.)“ (Ушаков).

¹⁰ Вълко Червенков, който тогава е партиен секретар, отговарящ по въпросите на културата и пропагандата, е категоричен, че развитието на българската литература трябва да е върху основите на социалистическия реализъм, а отделните писатели „не могат да имат други интереси освен интересите на народа и страната“ (Червенков 1948).

на литературата, а ще бъдат като черно петно върху родната култура“ (Цеков 1946). Никола Балабанов направо прогнозира: „Прочее, в кратката история на българската култура ще има един период на изкуство без съвест. Тези, които се изказват по-точно и по-откровено, ще го нарекат период на платено изкуство. А най-честните ще кажат направо, че това е било период без изкуство“ (Балабанов 1945).

Със заглъхването на тези гласове започва и най-догматичният период на българската социалистическа литература, по време на който „на върха на жанровата пирамида в литературата на НРБ“ (Дойнов 2011: 69) стоят очеркът и производственият роман, които бързо наводняват литературата със схематични герои и сюжети – т.нар. *сив поток*, а идеологически правилното художествено произведение от периода започва да прилича на „леко романизирана втора страница на в. „Работническо дело“ (Марков 2019: 139). Това продължава до първото голямо „размразяване“ от 1956 г., когато градусът на догматизма в литературните текстове спада, литературата успява да поеме глътка свеж въздух, но за кратко – до следващото „замразяване“.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ангелова 2014: Ангелова, Мая. *Българският производствен роман*. София: Кралица Маб. // **Angelova 2014:** Angelova, Maya. *Balgarskiyat proizvodstven roman*. Sofia: Kralitsa Mab.

Балабанов 1945: Балабанов, Н. Изкуство и съвест. – В: *Знаме*, бр. 41, 9.11. // **Balabanov 1945:** Balabanov, N. *Izkustvo i savest*. – In: *Zname*, br. 41, 9.11.

Бердяев 1994: Бердяев, Н. *Извори и смисъл на руския комунизъм*. София: Христо Ботев. // **Berdyayev 1994:** Berdyayev, N. *Izvori i smisal na ruskiya komunizam*. Sofia: Hristo Botev.

Вълчев 1946: Вълчев, Т. Литература по поръчка. – В: *Знаме*, бр. 248, 18.11. // **Valchev 1946:** Valchev, T. *Literatura po porachka*. – In: *Zname*, br. 248, 18.11.

Георгиев 1991: Георгиев, Н. *Нова книга за българския народ*. София: Св. Климент Охридски. // **Georgiev 1991:** Georgiev, N. *Nova kniga za balgarskiya narod*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Горянски 1945: Горянски, Петър. Окованата съвест. – В: *Свободен народ*, бр. 235, 23.10. // **Goryanski 1945:** Goryanski, Petar. *Okovanata savest*. – In: *Svoboden narod*, br. 235, 23.10.

Гуляшки 1945: Гуляшки, Андрей. Творчество, а не производство. – В: *Литературен фронт*, бр. 42, 1.09, с. 3. // **Gulyashki 1945:** Gulyashki, Andrey. *Tvorchestvo, a ne proizvodstvo*. – In: *Literaturen front*, br. 42, 1.09, s. 3.

Димитров 1945: Димитров, Георги. Георги Димитров до българските писатели, писмо. – В: *Литературен фронт*, бр. 29, 20.05, с. 1. // **Dimitrov 1945:** Dimitrov, Georgi. *Georgi Dimitrov do balgarskite pisатели, pismo*. – In: *Literaturen front*, br. 29, 20.05, s. 1.

Димитров 1946: Димитров, Георги. Из беседа с писателите-комунисти. София, 30 септември 1946 г. – В: Димитров, Георги. *За литературата, изкуството и културата*, София, 1971 г., с. 214 – 215. // **Dimitrov 1946:** Dimitrov, Georgi. *Iz beseda s*

pisatelite-komunisti. Sofia, 30 septemvri 1946 g. – In: Dimitrov, Georgi. *Za literaturata, izkustvoto i kulturata*. Sofia, 1971 g., s. 214 – 215.

Добренко 1999: Добренко, Е. *Формовка советского писателя. Социальные и эстетические истоки советской литературной культуры*. Санкт-Петербург. // **Dobrenko 1999:** Dobrenko, E. *Formovka sovetского pisatelya. Sotsialynaye i esteticheskie istoki sovetской literaturnoy kulyturay*. Sankt-Peterburg.

Дойнов 2011: Дойнов, П. *Българският соцреализъм. 1956, 1968, 1989. Норма и криза в литературата на НРБ*. София: Сиела/ Институт за изследване на близкото минало. // **Doynov 2011:** Doynov, P. *Balgarskiyat socrealizam. 1956, 1968, 1989. Norma i kriza v literaturata na NRB*. Sofia: Siela/ Institut za izsledvane na blizkoto minalo.

Дойнов 2021: Дойнов, П. *Краят на литературната автономия: 1946*. София: Нов български университет. // **Doynov 2021:** Doynov, P. *Krayat na literaturnata avtonomia: 1946*. Sofia: Nov balgarski universitet.

За правописа 1944: За правописа. – В: *Литературен фронт*, бр. 5 – 23, 27.09., с. 2. // **Za pravopisa 1944:** Za pravopisa. – In: *Literaturen front*, br. 5 – 23, 27.09., s. 2

Зарев 1945: Зарев, Пантелей. Писателска катедра. – В: *Литературен фронт*, бр. 23, 1.04, с. 3. // **Zarev 1945:** Zarev, Pantaley. Pisatelska katedra. – In: *Literaturen front*, br. 23, 1.04, s. 3.

Иванов 1945: Иванов, Цвети. За фейлетоните и агитките. – В: *Свободен народ*, бр. 258, 18.11. // **Ivanov 1945:** Ivanov, Tsveti. Za feyletonite i agitkite. – In: *Svoboden narod*, br. 258, 18.11.

Канети 1996: Канети, Елиас. *Маси и власт*. София: Св. Климент Охридски. // **Kaneti 1996:** Kaneti, Elias. *Masi i vlast*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Каракостов 1946: Каракостов, Стефан. За политическата грамотност на българския писател. – В: *Отечествен фронт*, бр. 498, 16.04. // **Karakostov 1946:** Karakostov, Stefan. Za politicheskata gramotnost na balgarskia pisatel. – In: *Otechestven front*, br. 498, 16.04.

Костадинова 2017: Костадинова, Ана. *Сънят на инфантата. Посоки на антинормативизма в поезията за деца на НРБ*. Велико Търново: Фабер. // **Kostadinova 2017:** Kostadinova, Ana. *Sanyat na infantata. Posoki na antinormativizma v poeziyata za deca v NRB*. Veliko Tarnovo: Faber.

Кюлявков 1946: Кюлявков, Крум. Дърдорковци. – В: *Отечествен фронт*, бр. 560, 4.07. // **Kyulyavkov 1946:** Kyulyavkov, Krum. Dardorkovtsi. – In: *Otechestven front*, br. 560, 4.07.

Марков 2019: Марков, Георги. *Колективният фалш. Есета, част 4*. София: Рива. // **Markov 2019:** Markov, Georgi. *Kolektivniyat falsh. Eseta, chast 4*. Sofia: Riva.

Марковски 1945: Марковски, Венко. Марш на югославските пионери. – В: *Септемврийче*, бр. 6. // **Markovski 1945:** Markovski, Venko. Marsh na yugoslavskite pioneri. – In: *Septemvriyche*, br. 6.

Минков 1945: Минков, С. По нов път. – В: *Литературен фронт*, бр. 4 (46), 29.09, с. 4. // **Minkov 1945:** Minkov, S. Po nov pat. – In: *Literaturen front*, br. 4 (46), 29.09, s. 4

Можейко 2009: Можейко, Едвард. *Социалистическият реализъм. Теория. Развитие. Упадък*. София: Св. Климент Охридски. // **Mozheyko 2009:** Mozheyko, Edvard. *Socialisticheskiyat realizam. Teoriya. Razvitie. Upadak*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Ортега-и-Гасет 1993: Ортега-и-Гасет. Хосе. *Бунтът на масите*. София: Св. Климент Охридски. // **Ortega-i-Gaset 1993:** Ortega-i-Gaset, Hose. *Buntat na masite*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Пунев 1946: Пунев, Христо. Интелигенцията. – В: *Свободен народ*, бр. 256, 12.12. // **Punev 1946:** Punev, Hristo. Inteligentsiyata. – In: *Svoboden narod*, br. 256, 12.12.

Радевски 1948: Радевски, Христо. Петгодишният план и нашата литература. – В: *Литературен фронт*, бр. 11, 13.11. // **Radevski 1948:** Radevski, Hristo. Petgodishniyat plan i nashata literatura. – In: *Literaturen front*, br. 11, 13.11.

Радевски 1952: Радевски, Христо. Извън живота и труда на работническата класа не може да съществува изкуство. – В: *Литературен фронт*, бр. 2, 10.01, с. 1. // **Radevski 1952:** Radevski, Hristo. Izvan zhivota i truda na rabotnicheskata klasa ne mozhe da sashtestvuva izkustvo. – In: *Literaturen front*, br. 2, 10.01, s. 1.

Райнов 1946: Райнов, Н. Писателска съвест. – В: *Отечествен фронт*, бр. 568, 13.07. // **Raynov 1946:** Raynov, N. Pisatelska savest. – In: *Otechestven front*, br. 568, 13.07.

Редакционна 1945: Първомайски поздрав. – В: *Литературен фронт*, бр. 27, 1.05, с. 1. // **Redaktsionna 1945:** Parvomayski pozdrav. – In: *Literaturen front*, br. 27, 1.05, s. 1.

Реч 1947: Реч на м-р председателя др. Георги Димитров пред ударниците: За едно-две десетилетия България трябва да достигне това, което други народи са постигнали за столетия. – В: *Работническо дело*, бр. 24, 31.01. // **Rech 1947:** Rech na m-r predsedatelya dr. Georgi Dimitrov pred udarnitsite: Za edno-dve desetiletiya Balgaria tryabva da dostigne tova, koeto drugi narodi sa postignali za stoletiya. – In: *Rabotnichesko delo*, br. 24, 31.01.

Стоянов 1946: Стоянов, Людмил. Към нови творчески усилия. – В: *Литературен фронт*, бр. 20 (62), 19.01, с. 2. // **Stoyanov 1946:** Stoyanov, Lyudmil. Kam novi tvorcheski usiliya. – In: *Literaturen front*, br. 20 (62), 19.01, s. 2.

Тодоров 1947: Тодоров, Ангел. Писателите и двугодишния план. – В: *Работническо дело*, бр. 72, 29.03. // **Todorov 1947:** Todorov, Angel. Pisatelite i dvugodishniya plan. – In: *Rabotnichesko delo*, br. 72, 29.03.

Томалевски 1946: Томалевски, Георги. Изкуство по поръчка. – В: *Изгрев*, бр. 639, 2.11. // **Tomalevski 1946:** Tomalevski, Georgi. Izkustvo po porachka. – In: *Izgrev*, br. 639, 2.11.

Фурнаджиев 1945: Фурнаджиев, Никола. След конференцията. – В: *Литературен фронт*, бр. 5 (47), 6.10, с. 1. // **Furnadzhiev 1945:** Furnadzhiev, Nikola. Sled konferentsiyata. – In: *Literaturen front*, br. 5 (47), 6.10, s. 1.

Цеков 1946: Цеков, К., псевдоним. Литература и тенденция. – В: *Знаме*, бр. 75, 1.02. // **Tsekov 1946:** Tsekov, K., psevdonim. Literatura i tendencia. – In: *Zname*, br. 75, 1.02.

Ушаков: Ушаков, Дмитрий. *Толкового словаря русского языка*. // Ushakov, Dmitry. *Tolkovogo slovarya russkogo yazyka*. // <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/750502>> [27.10.2022].

Червенков 1948: Червенков, В. Марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт. – В: *Септември*, № 4, с. 75. // **Chervenkov 1948:** Chervenkov, V. Marksistko-leninskata prosveta i borbata na ideologicheskia front. – In: *Septemvri*, № 4, s. 75.